

A 100 ÉVES

Szemelvények
egy emlékkönyvből

Berzeviczy Albert

KISFALUDY
TÁRSASÁG

Kéky Lajos

(Saját tudósítónktól.) Pár hét előtt ünnepelte megalakulásának századik évfordulóját a Kisfaludy Társaság. Az érdemekben gazdag, fényes múltú társaság, amely a magyar és külföldi remekírók annyi értékes kötetének kiadásával ajándékozta meg irodalmunkat (kiváltkép a múlt század folyamán), nevezetes jubileumát — igen stílusosan — egy díszes kiállítás, hatalmas emlékkönyv megjelentetésével tette maradandó jelentőségűvé. A kvart-alaku, félezeroldalas, arcképekkel és facsimilékkel ékesített munka, a Társaság mai tagjainak versein, novelláin és esszéin kívül, Kéky Lajos titkárnak, az emlékkönyv gondos szerkesztőjének egy nagyobb dolgozatát tartalmazza, amely harmadfél száz oldalon keresztül rendkívül érdekesen, részletesen és hűségesen számol be a Kisfaludy Társaság évszázados történetéről. Ez a számos új, ismeretlen vagy kevésbé ismert adatot felölelő, irodalomtörténeti becslő tanulmány nemcsak komoly és tárgyilagosságra törekvő foglalat a Társaság sokoldalú működésének, hanem mint olvasmány is meglepően érdekes. Egyes részletei szinte drámaian izgalmasak és akárhány eddig homályban hagyott, vagy a nagyközönség körében tévesen megfogalmazott kérdésre adnak bizonyos tényeket tisztázó feleletet.

Tudjuk, hogy egy társaság élete hasonló az egyes emberéhez. Sikerek és kudarcok, erények és hibák, helyes felismerések és tévedések váltakoznak benne, hiszen semmiféle emberi intézmény sem lehet makulátlanul tökéletes. Ha azonban áttekinthetjük a Kisfaludy Társaság százszázados élettörténetét, jólesően konstatálhatjuk, hogy kifejtett munkásságában sokkal több fénylő pontot találunk, mint árnyfoltot. Különösen első ötvenhatvan esztendő működésében, amikor a Társaság valahogy közvetlenebb, elfogulatlanabb kapcsolatot tartott az alakuló és haladó magyar irodalmi élet teljességével, mint a század utolján és az új század első három évtizedében. Viszont pár év óta mintha maga a Társaság is ráeszmélt volna az egyoldalú elzárkózás politikájának sorvasztó veszélyére. Mindenesetre pártatlanabb igyekezik lenni, mint volt a közelmúltban s feladatait kezdni vállalni a »kettészakadt« mai magyar irodalom egyesítését. Némely tagválasztása és díjadítétele legalább erre vall. Kár, hogy a százados évforduló nem használta fel éppen egyik legszomorúbb emléki tévedésének korrigálására, ami az ünnepi alkalomhoz mindenképp illő lett volna, nyilvánvalóan a Társaság javára. Egy eisersített határozat jegyzőkönyvi törlése igazán nem túlnagydíjat az irodalmi béke teljes helyreállításért. De hagyjuk most már...

Az első ülés

Kéky Lajos tanulmánya szerint a Kisfaludy Társaság első ülését 1836 július 14-én tartotta. A november 12-i ülés Toldy által írott jegyzőkönyve világosan utal erre. A júliusi ülés küldte ki ugyanis Bajzát, Toldyt és Vörösmartyt, hogy »terjesszen elő javaslatot az alkotandó jutalmazó Kisfaludy Társaságról.« Így kétségtelenül ez tekintendő a Társaság első ülésének, amely az előkészítő munkáját végezte el. Megelőzte ezt az alakulást a »Kisfaludy Károly emlékére és munkái kiadására ügyelő társaság«, amely a költő műveinek közrebocsátásával szerzett 15.000 váltóforintból Ferenczy Istvánnal, az első magyar szobrásszal elkészíttette Kisfaludy szobrát. A szobor azonban negyven évig a Nemzeti Múzeum pincéjében hevert különböző okok miatt s csak 1873-ban került felállításra, mai helyén, a Múzeum-kertben. Az Emlékbizottság pénzéből a Társaságra átszármazott összeg 1790 frt 37 krajcárt tett ki. Ennek hatos kamata 108 forintra, vagyis 24 aranyra rügött évenként. Erre a szerény anyagi alapra építették fel a Kisfaludy Társaságot, amely eleinte csupán pályaművek — főképp magyar tárgyú történelmi balladák és a színészet körébe vágó elméleti dolgozatok — jutalmazását tűzte ki céljául s belső életet csak 1844-től kezdett élni, amikor »Szépirodalmi Intézetből« átalakult »Nyilvánosjogú Intézeté«.

Az előbbiakban nem kísérhetjük végig a Társaság életének kiemelkedő mozzanatait, amelyek legnevezetesebbje Arany Toldijának megjutalmazásán kívül, nyilván Shakespeare és Molière összes műveinek, a Don Quijoténak, a Nemzeti Könyvtárnak, a Külföldi Regénytárnak és a Magyar Népköltési Gyűjteménynek kiadása volt. Beérjük a Kéky-tanulmány pár kikapott részletének ismertetésével. Azokkal a szemelvényekkel, amelyek a mai közönség általános érdeklődésére tarthatnak számot, olykor talán pikantériájuk révén. Így többek közt Kéky a következőket írja: »Már az első választáskor felmerült a Társaság ellen

az a vád, amely később is gyakran ismétlődött: a klikkrendszer vádjá. Alakulásakor már felhozták ellene, hogy az egész Társaság nem egyéb, mint Toldy klikkje. Toldy nem is tagadta soha, hogy az Aurora-kör szellemének továbbörökítése lebeggett szeme előtt s elváratait akarta egyesíteni a társaságban. De már alakulásakor sem lehetett klikknek mondani a Társaságot, mert tagjai annak a kornak jeles írói voltak s érdemüket a későbbi korok is elismerték...

Arany és Petőfi

A Társaság 1848 február 1-én tartott választó ülésén választotta tagjai sorába Arany Jánost. Ugyanekkor Hazucha Ferenc és Szűcs Dániel szintén taggá választott. (Ma már nem igen ismeri nevüket a közönség.) Tompa ekkor már tagja volt a Társaságnak. »De Petőfi még hiányzott s mivel az ő rövid élete alatt több választó-ülést már nem is tartottak: végleg kimaradt a tagok sorából. A Társaság emiatt nem tehet szemrehányást magának s a felmerülő vádló kérdésekre, hogy miért nem volt tagja Petőfi? — megfelel az ő életírója, Ferenczy Zoltán: »Köztudomású dolog, hogy a költő sem az Akadémiának, sem a Kisfaludy Társaságnak tagja nem volt. E körülménynek, kivált a Kisfaludy Társaságra nézve több mellékmagyarázatát próbálták adni, nem egy gyanúsítással. Tényleg 1846 elején fel-szólították, hogy megválasztása esetén a tagságot fogadja el, de kijelentette, hogy tag lenni nem akar s ezért az ajánlás sem történt meg. Utóbb ez az eset 47-ben ugyanazon módon ismétlődött; később az Útlevelekben kifejezett nézetei is meggátolták abban, hogy a tagságot elfogadhassa.«

Feltűnő, hogy a márciusi események szinte semmi nyomot sem hagytak a Társaság működésén. A júniusi ülés szűkszavú jegyzőkönyve szerint egy Quintilianus-fordítás s Révai Grammatikájának harmadik kötete kiadásáról, továbbá a Trachisi hölgyek fordításáról, a Népdalok és népmondák harmadik kötetéről más efféle kérdésről tárgyaltak. A további ülések jegyzőkönyvei sem mutatnak semmi kapcsolatot az aktuális eseményekkel. Igaz, hogy ezek a ceruzával írott jegyzőkönyvek roppant hiányosak is. 1849-ben a Társaság még közrebocsátotta Gregussnak A szépséget alapvonalait és Szabó Károly Euripides fordításait. Azután már »semmiféle életjelet nem adott magáról és kétségessé vált: van-e feltámadás számára?« Az elnyomatás alatt tevékenysége szűnhetett s csak 1860-ban indult meg újra. Ekkor lett a Társaság igazgatója Arany János, aki nem sokkal később ezt írja Szász Károlynak: »Furesa kompanyia ez a Kisfaludy Társaság; öt-hat új emberen kívül a többi nem dolgozik, nem olvas, mégis azt kívánják, hogy az igazgató teremtsen munkát elő, tegye érdekessé az üléseket. Hogyan? Még beköszönteni sem akar senki, hát amúgy jókedvűből olvasni! A közönség pedig lesi már a — medvét...« Később Gyulainak írja, hogy »a Kisfaludy Társaság ügye rosszul megy, nem is merek fizetést kérni.«

18.000 forint

Nagy megdöbbenést keltett — írja Kéky — az 1870 január 26-iki ülésen a gazdasági bizottság jelentése, melyet Arany László terjesztett be. Előadta, hogy miután a pénztárt Szőke János pénztárnok többszörös halasztása után át akarták venni, azt nagy rendtelenségben találták s benne hozzávetőleg 18.000 forintban megállapított hiányt leltek. Szőke azt ígerte, hogy a hiányt legfeljebb három hónap alatt pótolja s az összegről kezeslevelet vettek Tóth Lőrincztől. Úgy látszik, báró Kemény Zsigmond elnök nagyon erőlyesen lépett fel, mert február 23-án már azt jelenti Arany László, hogy Szőke a pénztárt hiány nélkül átadta s azt immár a Magyar Földhitelintézet kezeli, amely azóta is hűséges sáfárja a Társaság vagyonának. »1881-ben a közülés megnyitóján Greguss Agost a kritikáról szólt, mégpedig nemcsak elméleti megvilágításban, hanem védve annak a kritikának a jogosságát is, amelyet a Társaság tagjainak megválogatásában gyakorol s visszautasítva azt a vádat, hogy a Társaság a lángszét üldözi s a középszerűséget pártolja.«

Mikszáth és Komócsy harca

Ugyancsak ez évben választotta be a Társaság tagjai sorába Mikszáth Kálmánt. Meglehetősen nehezen. A 27 szavazatból ugyanis 11-11 szavazat

tot kapott Komócsy József is, Mikszáth Kálmán is. Új szavazást kellett elrendelni, még pedig sorshúzás útján, előbb Komócsyra. A 25 szavazatból 13 igen, 13 nem esett rá és így nem nyervén többséget, Mikszáthra került a sor. A beadott 25 szavazatból 13 igent nyervén, »nagykeservesen« is bekerült.

A Társaság 1888 januárjában Arcból egy kötet költeményt kap, melynek megbírálatát és kiadását kéri szerzője: a nagybeteg Reviczky Gyula. »Azt kérte, hogy a Társaság a Kassalik-alapból adja ki könyvét. Minthogy azonban a szerző német nyelven is írt, az alapítólevél értelmében műve nem volt kiadható ebből az alappól. Végül is a Társaság Lévy József elismerő és Imre Sándor elég hűvös bírálatára alapján megengedte, hogy kiadásaként szerepeljen a kötet és 100 forint segélyt szavazott meg a halálán beteg és nagy szegénységben vergődő költőnek azon feltétel mellett, hogy a bírálótól megjelölt versek kimaradjanak a kötetből.«

Gyulai Pál lemond

1892-ben a tárgysorozat egyik pontja, Bartók Lajosnak A hős özvegye című költeménye »meglehetősen éles eszmecserét« provokált előbb a Társaságban, mert Damjanichné címmel akarta felolvasni s élő személyné ezt a glorifikálását a Társaság nem tartotta volna ízlésesnek. »1907-ben kapta a Kisfaludy Társaság az első állami támogatást, 1500 forint összegben. »1899 őszén súlyos elnökválság zavarta meg a Társaság munkásságát. A szeptember 27-iki ülésen Bartók Lajos azzal az indítvánnyal állt elő, hogy a Társaság a 13 vértanú aradi emlékünnepekor koszorúval fejezze ki kegyeletét. Gyulai mint elnök ezzel szemben kijelentette, hogy a Társaság, ha alapszabályai szellemében akar eljárni s hű akar maradni hagyományaihoz, csakis irodalmi ünnepeken vehet részt s vagyonából csakis irodalmi célokra dldozhat. Hegedüs István erre azt a közvetítő indítványt tette, hogy a koszorút a Társaság tagjai saját adakozásukból küldjék. Az ülés szövegével Hegedüs indítványát fogadta el, — mire Gyulai lemondott az elnökségről.

„Írói forradalmaink“

1908-ban Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde már Írói forradalmainkról szólt. Megállapította, hogy »az eszméknek és érdekeknek az a vészes harca, mely az egész közéletet dúlja, az irodalomban is egyre élesebb s nem annyira a régi nemzedékek konzervativizmusa, mint inkább az újnak türelmetlen kizárólagossága miatt.« ...Még kétségbeesettebben kondítja meg a vészharangot tikári jelentésében Vargha Gyula: »Magyar nyelven kezdik megtagadni nemzeti multunkat, gúnyos kicsinylésekkel rántani a porba a magyar szellem alkotásait s magyar nyelven idegen szellem mérget oltani irodalmunkba. A Kisfaludy Társaságnak szent kötelessége gátat vetni ennek a romboló munkának s megvédeni a közönséget az idegen fertőzés mérgetől.« Ady megválasztása természetesen sem ekkortájt, sem később nem került szóba a Kisfaludy Társaságban. Még kevésbé a Nyugat valamely más tagjának beválasztása. Kéky tanulmánya legalább is nem említi fel semmi ilyen szándékot.

1913-ban került először kiosztásra a Greguss-jutalom regénydíja, az 1906-tól 1912-ig terjedő évkörben. »A regényre kitűzött pályadíjat a Társaság megosztotta Gyöngyössi Lászlónak A kosaras tót és Rezek Románnak Galamb Péter című pályaműve közt s dicséretben részesítette Szerlemhegyi Tivadarné Móczár Jolán: Ime az ember! és Haugh Béla Vitéz Hány János hőstettei című pályamunkáját.« (Mellesleg megjegyezve, ez pontosan abban az időben történt, amikor megjelent Kaffka Margit Színek és évek című regénye, hogy Móricz Zsigmond Sáraranyáról és Harmatos rózsájáról ne is szóljunk.)

A forradalmi idők

1918 novemberében a Társaságnak »tudomásul kellett vennie a megtörtént nagy felfordulást, az egész élet megdöbbentő változását. Beöthy elnök szózatával fordult a Társaság tagjaihoz és utalt a nagy történelmi átalakulásra, mely az előző napok folyamán Magyarország egész állami helyzetét gyökeresen megváltoztatta. Annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy ez a nagy történelmi fordulat minden hazafira s így a hazafiakból alakult Társaságra is azt a feladatot rója, hogy a magyar közhatalmat, mely az ország kormányzásának, függetlenségének megszilárdításának, belső békéjének megővésének és külső békéjének vissza-szerzésének nehéz feladatait teljesíti, egységesen, minden telhető módon, híven és a nemzet nagy jövőjébe vetett rendületlen bizalommal támogassa. A Társaság közlekedéssel fogadta az elnöki előterjesztést, hazafias készségét fejezte ki az új független Magyarország ügyének szolgálatára s kijelentette, hogy kötelességének ismeri a nemzet egysége és jövője érdekében a kormányt, a nagy történelmi átalakulás válsága idejében, legteljesebb bizalommal támogatni. Egyben felkérte a két elnököt, hogy ezt az egyhangúlag hozott határozatot személyesen nyújtsák át az országos kormányzatnak. Az elnökök meg is jelentek a Nemzeti Tanács előtt, melynek elnöke Hock János, igen melegen köszönte meg a Társaság üdvözlését. A miniszterelnök is szíves köszönőlevélben vette tudomásul a Társaság állásfoglalását. De csakhamar eljött a keserű családias és kiábrándulás ideje, — teszi hozzá Kéky Lajos. 1919 február 5-én választotta a Társaság tagjai sorába Móricz Zsig-

mondott, *első tagját a Nyugat-csoportból.* Március 21-én a közhatalmat »a kommunista kormány vette át s *Lukács György, közoktatásügyi népbiztos, (ki egypár évvel azelőtt még nem tartotta a kultúra kárára történő ténykedésnek a Társaság részéről, hogy jutalmazta és kiadta az ő munkáját), a kultúra érdekében hivatkozva, eltiltotta a Társaság működését.*«

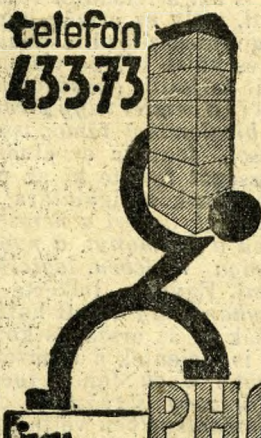
»A vörösuralom bukása után, augusztus 26-án tartotta első ülését a Társaság, amikor is *Pekár Gyula* azt indítványozta, hogy küldjön ki a Társaság tagjai sorából *egy öttagú számonkérő szék*et, mely tagjainak a vörös uralom alatt tanúsított viselkedését *nemzethűség szempontjából* megvizsgálja, mert annak a Társaságnak, amely a nemzeti érzés és szellem leghűbb őre volt mindig, nem lehetnek tagjai olyanok, akik esetleg nem voltak hívek hazafiúi kötelességeikhez. *Beöthy* elnök az ilyen eljárásnál szükséges *nagy óvatosságra és előrelátásra figyelmezteti* a Társaságot. Vigyázni kell arra, hogy *hozzá ne nyuljunk a lelkiismereti és gondolati szabadsághoz...*« A Társaság által kiküldött bizottság tagjai lettek, *Szász Károly* elnöklete alatt: *Angyal Dávid, Bársony István, Császár Elemér és Jakab Ödön.* »A bizottság tagjai részint személyesen utánajártak, részint maguk elé kérték és meghallgatták a gyanubavett tagokat és megállapították, hogy *a híresztelések legnagyobb része légbőlkapott, vagy legalább is erősen túlzott.* De míg a tagok túlnyomórészenek viselkedése kiállotta a szigorú bírálatot, találkozott *két olyan tag is, kiknél a híresztelések és vádak már az első pillanatban alaposaknak bizonyultak.* A bizottság rájuk vonatkozólag messzemenő vizsgálatot indított, kihallgatásokat tartott, ezek eredményeit *hat ülésében* beható vita és gondos mérlegelés tárgyává tette. Egyikük rendszeresen dolgozott a kommunizált *Pester Lloyd*ban és neve aláírásával erős kommunista meggyőződésről tanuskodó cikkeket írt bele. A másik is írt a kommunizmus mellett, agitált a kommunista eszmék terjesztésére és anyagi érdekből kapcsolatba lépett a proletár-diktatúra szerveivel. A bizottság ezért azt javasolta, hogy az előterjesztett bizonyítékok alapján, a Társaság döntse el: *megmaradhat-e ez a két tag a Társaságban vagy nem?* A Társaság az elrendelt titkos szavazás útján elhatározta, hogy *nem maradhatnak* a Társaság tagjai s e határozat következtében a Társaság tagjai sorából *töröltettek.*« Az előbbi tagot *Kéky* dolgozata később meg is nevezi — *Alexander Bernát* személyében.

Ady

Igen érdekes, amit *Berzeviczy Albert* elnök 1927 február 6-án tartott megnyitóbeszédében mond: *... tagadhatatlan, hogy irodalmunkban szakadás van és két táborra különböztethetünk meg, melyek egyike konzervatív és a nemzeti jelleghez szigorúan ragaszkodik, míg a másik merészen újít s nem szeret különbséget tenni hazai és külföldi példa és szellem között. Ez utóbbinak legkiválóbb képviselője Ady, akivel szemben a Társaság eddig többnyire a barátságtalan hallgatás szerepére szorítkozott... Tehetségének nagysága s hatásának rendkívülisége immár nem lehet vita tárgya.* A tárgyi-lagos állásfoglalás az Ady-kérdésben annál szükségesebb volna, mert az átkozók és istenítők engesztelhetetlen harca már-már kiegyenlíthetetlené tette a szakadást irodalmunkban... Az Ady-probléma a költő *cinizmusának* őszinteségén vagy tetetett voltán fordul meg. Úgy látszik, *végzetes cinizmus*a nem saját lényéből fakadt, hanem annak az irodalmi körnek a ráhatásából, amelynek ő — mindenestre saját hibájából is — egészen odaadta magát... Nem Ady rontotta el a korát, hanem jött egy kor, amely szomjúhozta s ezért megértette Adyt s követte őt a lelki züllés legsötétebb mélységeibe. Ebből a szempontból remélhető, hogy hatása idővel csökkenni fog.

A tanulmány vége felé azonban egyre kevesebb az ilyen, szigorú megnyilatkozásról beszámoló idézet. Érezhető, hogy a Társaság csakugyan a *békülékenység* szellemében kívánja egységbe kötni a »kettészakadt« magyar irodalmat. Erről tanuskodnak különben a legutóbbi tagválasztások is (*Babits, Kosztolányi, Zilahy, Schöpflin.*) Reméljük, további szerencse kíséri a Társaság ebbeli igyekezetét, — mind saját javára, mind irodalmunk hasznára.

telefon
433.73

PHARMACIA
dobozgyár r.t.
budapest vilherád ucca 54